

Тема: Історичні аспекти формування та розвитку прав національних меншин.

- **Питання, що розглядаються:**
- ***Про перші міжнародні договори щодо прав меншин.***
- ***Принцип поступок, визнання інакшості, концепція передумов.***
- ***Концепцією «одна нація – одна держава».***
- ***Захист національних меншин як продукт історичного розвитку.***
- ***Захист національних меншин в системі Ліги Націй***
- ***Зобов'язаннях держав взятих згідно за Паризькими мирними договорами 1919-1920 рр.***
- ***Правові особливості Паризьких мирних договорів щодо захисту меншин.***
- ***Справи Постійної палати міжнародного правосуддя щодо захисту прав меншин.***
- ***Критика системи захисту меншин під егідою Ліги Націй.***
- ***Проблематика національних меншин в Другій світовій війни та в повоєнний час***

Перші приклади договорів щодо прав меншин

Витоки прав меншин

- Вестфальський мирний договір, який передбачає низку домовленостей, підписаних у містах Оснабрюці та Мюнстері (Вемтфалія) у 1648 році. Цей договір є компромісом між Німеччиною з одного боку, та Францією і Швейцарією - з іншого. Відповідно до цього документа німецький імператор під тиском Франції та Швейцарії зобов'язався надавати свободу віросповідання всім мешканцям Німеччини, за винятком населення «австрійських наслідуваних володінь».
- З XVII століття питання релігійних меншин деяких країн періодично виникало в міжнародних документах. Наприклад, російсько-польські конвенції 1767 та 1775 років гарантували права релігійним меншинам у Польщі.
- Поява міжнародно-правової проблематики національних меншин поряд з появою міжнародно-правових доктрин захисту прав людини різних «поколінь» (**природних, громадянських, соціальних, колективних тощо**), у свою чергу, впливає з феномена глобальної взаємозалежності держав світу, включаючи і проблему збереження миру та забезпечення сталого розвитку, пов'язана також із **концепцією «одна нація – одна держава»**.

Концепцією «одна нація – одна держава».

- З становленням буржуазних держав, починаючи з XVII століття і по нинішній час панує концепція «одна нація – одна держава», за допомогою якої пануючі кола мають намір всі нації і народи розташовані на підвладній території централізованій державній владі країни, що на ділі означає ігнорування факту багатонаціонального складу більшості таких держав.
- Сутність цієї концепції зводиться до того, що тільки одна, за сучасною термінологією «титульна» нація, а не сукупність націй і народів, що мешкають у цій країні, може бути повноважним суб'єктом державної влади та управління.
- Такий підхід на практиці означає, що національні меншини автоматично перетворювалися на об'єкт насильницької асиміляції, що, безумовно, породжувало опір з їхнього боку.
- Таким чином, ідея «одна нація – одна держава» з самого початку її зародження від самого її зародження ввійшла у суперечність із реаліями життя в державах в яких проживали – проживають національні меншини.
-

Захист національних меншин – продукт історичного розвитку.

Перші правові принципи захисту меншин

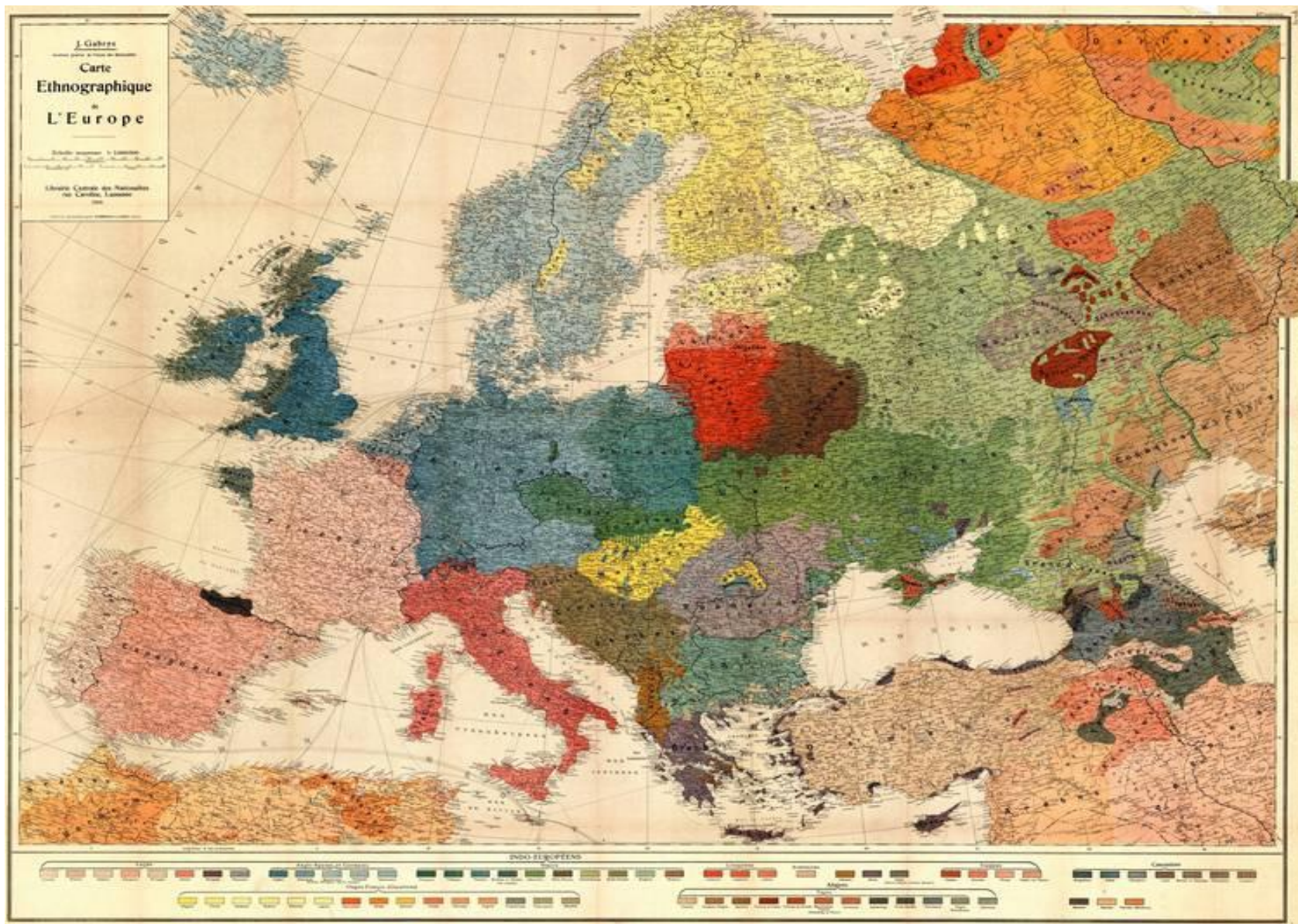
- Захист національних меншин у сучасному розумінні вважається продуктом європейського історичного розвитку XIX століття і отримує свій початок на центральних і східних теренах Європи, які на той час перебували у володінні Австро-Угорської, Турецької (Оттоманської), Російської імперій і Пруського королівства.
- Адже одним з головних викликів, що загрожували існуванню цих державних утворень були національно-визвольні рухи підвладних їх народів, метою яких було здобуття незалежності та утворення своїх незалежних держав.
- Окрім силового придушення цих рухів, у своїй політиці, спрямованій на вирішення таких конфліктів, імперії застосовували й інші способи, у тому числі й **принцип поступок**.
- Факт міжнародного визнання означає і певні гарантії щодо подальшої долі цих країн, тому визнання часто відбувається з певними умовностями, які мали форму припису щодо майбутньої поведінки цих держав, у тому числі й щодо релігійних, етнічних та інших меншин.
- Таке використання **концепції передумов** було значним кроком на шляху правового визнання специфічного феномена національної ідентичності, що неминуче приводило до концепції захисту цього явища, яке сьогодні прийнято називати захистом національно-етнічної самобутності, або захистом національних меншин.

Захист національних меншин в системі по Паризьким мирним договорам 1919-1920 рр.

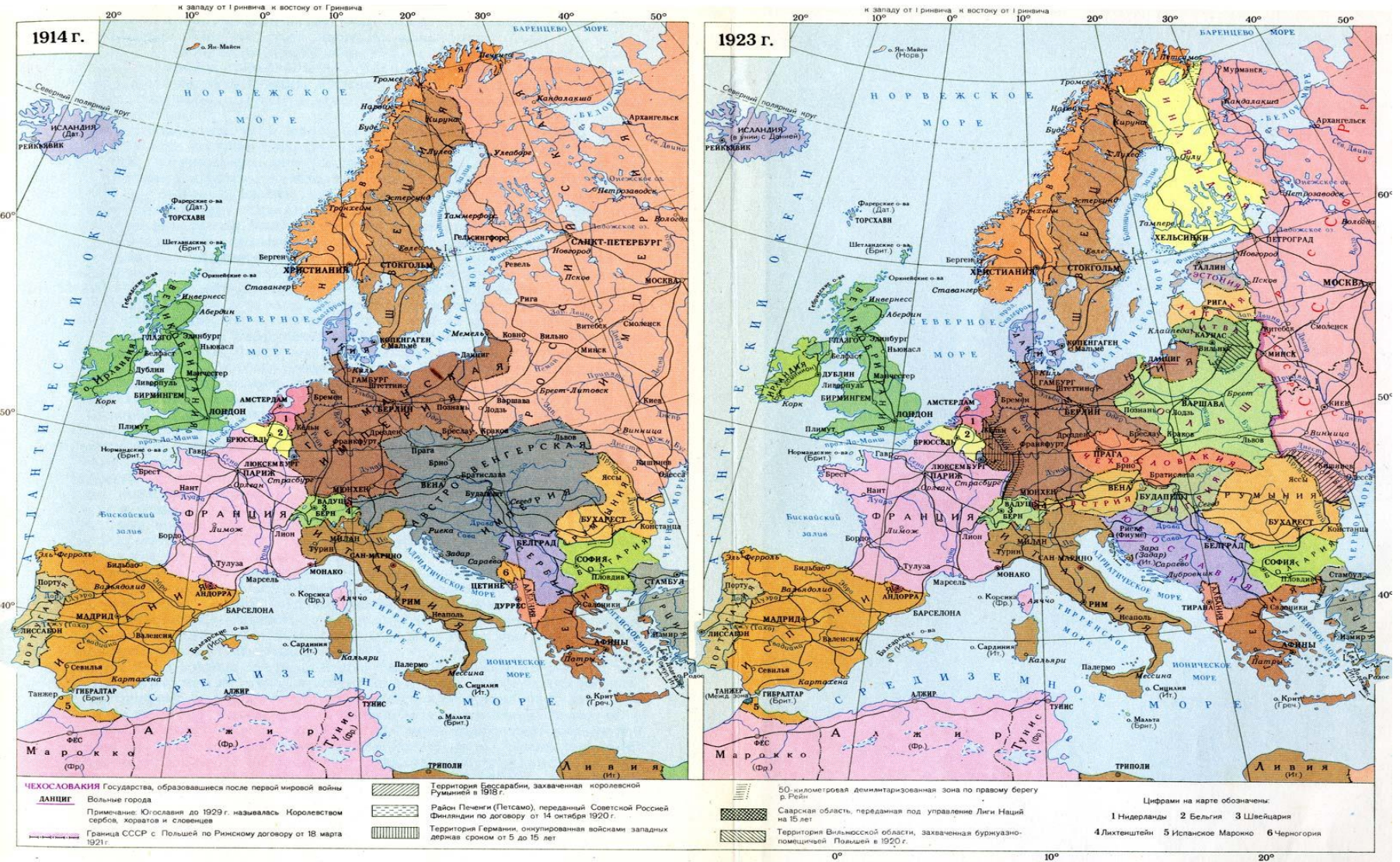
- Серед держав, на території яких проживали національні меншини, на першому місці стояли ті, які були утворені або значно збільшили свої території у результаті Версальського мирного договору 1919 року.
- Так, чисельність національних меншин у Польщі складала 10 млн. 530 тис. осіб, тобто 36,7% від загальної кількості населення; у Чехословаччині з урахуванням словаків – 7 млн. 350 тис. осіб (51,2%); у Франції 5 млн. (12,5%); у Румунії 4 млн. 600 тис. (26,6%).
- Найчисельнішими національними меншинами Європи стали німці – понад 8 млн. осіб, українці та білоруси разом 7 млн., євреї 6 млн., угорці 3 млн. осіб.
- Тому Союзні та об'єднані держави-переможці зобов'язали переможені країни (Австрію, Угорщину, Болгарію, Туреччину), нові, що були утворені (Польщу, Чехословаччину), а також ті держави, які збільшили свої території (Югославію, Грецію, Румунію, Вірменію), взяти на себе зобов'язання щодо забезпечення прав меншин, які мешкають на їх територіях, що підпали під їхню юрисдикцію.

Этнографическая карта Европы 1918 года

(<http://ibigdan.livejournal.com/13850163.html>)

Зміна державних кордонів у Європі 1914-1923.

Приклади зобов'язань держав згідно з мирними договорами

- Версальський мирний договір від 28 червня 1919 року, - був укладений між Союзними і об'єднаними державами, з одного боку, і Німеччиною з іншого. Відповідно до статті 86 цього Договору «Чехословацька держава приймає, погоджуючись включити їх у договір з головними Союзними і об'єднаними державами, постанови, які ці держави вважатимуть необхідними для захисту Чехословаччині інтересів мешканців, відмінних від більшості населення за расою, мовою чи релігією».
- Такі зобов'язання були передбачені й для Польщі у Договорі між нею, з одного боку, США, Францією, Великою Британією, Італією та Японією – з іншого, що був укладений у Версалі 28 червня 1919 року.
- У цьому договорі Польща:
 - визнала польськими громадянами по праву і без будь-яких формальностей німецьких, австрійських, угорських та російських громадян, що проживали на набрання чинності цим Договором на землях, які визнаються її територією;
 - відповідно до ст. 7 договору усі громадяни Польщі оголошувалися рівними перед законом, і такими, що володіють рівними громадянськими і політичними правами незалежно від раси, мови чи релігії;
 - зобов'язалася не створюватися жодні обмеження щодо вільного користування будь-якими мовами ні в приватних, ні в економічних, ні в сфері релігії, ні в пресі, ні в публічних зборах.

Правові особливості Паризьких мирних договорів щодо захисту меншин

- Було визначено, що ці зобов'язання не можуть бути змінені без згоди на це більшості Ліги Націй.
- Зобов'язання відповідних держав стосовно національних меншин оголошувалися зобов'язаннями міжнародного значення, що гарантується Радою Ліни Націй.
- Тобто відповідно до мирних договорів, декларацій, а також деяких двосторонніх угод Рада Ліги Націй визнавався гарантом виконання зобов'язань відповідними державами стосовно дотримання – забезпечення реалізації прав національних меншин.
- Зобов'язання держав в цих договорах щодо їх національних меншин мають перевагу над буд-якими законами та підзаконними актами національного законодавства, що їм суперечать.
- Тобто забезпечувався примат цих міжнародних договорів над актами внутрішнього законодавства.

-

Інституційні засади та механізми захисту меншин в системі Ліги Націй

- Хоча положення про національні меншини у Статуті Ліги Націй були відсутні, норми наведених вище міжнародних договорів надавали можливість втручання ради Ліги Націй у вирішення спірних питань, причому з правом прийняття будь-яких рішень на свій розсуд.

Петиції, що надходили від держав або національних меншин, розглядалися робочими органами Ради Ліги Націй та спеціально створюваними з цією метою Відділом меншин, структурним підрозділом Секретаріату Ліги Націй та ad hoc «комітетом трьох», який складався з Голови Ради Ліги та представників двох держав Ліги Націй.

- Розгляд петицій відбувався згідно з відповідною процедурою, яка в окремих випадках передбачала можливість розгляду спірних питань у судовому порядку.
- В рамках Ліги Націй була створена система захисту прав національних меншин, що ґрунтувалася на міжнародно-правових зобов'язаннях держав, гарантом дотримання яких виступала ця міжнародна організація.

Справи Постійної палати міжнародного правосуддя щодо захисту прав меншин

- ППТС відзначилася не лише, як перша судова інституція, але й перша яка в своїй практиці мала судовий розгляд, як засіб міжнародного судочинства і прийняття обов'язкових рішень, що стосувалися питань пов'язаних із правами національних меншин.
- У консультативному висновку ППМП, який стосувався греко-болгарських громад 1930 року, ППМП дала своє тлумачення поняття меншин, зазначивши, що це група осіб, що мешкають у певній країні або місцевості, мають єдині расу, релігію, мову та традиції й поєднані, завдяки спільності цієї раси, релігії, мови та традиції, почуттям солідарності з тим, щоб зберегти свої традиції, сповідувати свою релігію, забезпечувати навчання та освіту своїх дітей відповідно до духу і традицій їхньої раси та надавати один одному допомогу
- ППМП зробила прийнятий більшістю європейських країн фундаментальний висновок, що існування меншин це не «питання права, а питання факту».
- Консультативні висновки ППМП, які стосувалися питань у сфері меншин:
- Консультативний висновок про доступ до шкіл німецьких меншин у Верхній Сілезії;
- Консультативний висновок щодо шкіл меншин у Албанії, щодо існування грецьких шкіл в Албанії.
- ППМП остаточного висновку про те, що меншини мають безумовне право використовувати свої власні інституції, церкви, школи та ін., - заклала основу

Недоліки системи захисту меншин під егідою Ліги Націй

- Захист прав національних меншин в системі Ліги Націй не мав універсального або хоча би регіонального характеру.
- Він стосувався тільки прав громадян окремих країн – членів Ліги Націй, пов'язаних зобов'язаннями відповідно до багато- або двосторонніх договорів.
- Захист національних меншин не базувався на міцному міжнародно-правовому фундаменті, який би передбачав безумовну заборону дискримінації за національною ознакою та рівність у правах великих і малих націй і народів.
- Система захисту прав національних меншин, яка діяла в системі Ліги Націй фактично перестала існувати з початком Другої світової війни, а з юридичної точки зору вона припинила своє існування в 1946 році у зв'язку із формальним розпуском самої організації, хоча деякі елементи цієї системи були передбачені у мирних договорах 1947 року, а деякі функціонують і понині у повному обсязі, наприклад щодо статусу Аланських островів Фінляндії.

Проблематика національних меншин в Другій світовій війни та в повоєнний час

- Недотримання прав національних меншин як привід для застосування сили. Нацистська Німеччина оцінювала Версальський договір як «грабіжницький» і «несправедливий» стосовно неї, вважала, що меншини німців зазнають «дискримінації», та використовувала ці меншини як засіб дестабілізації і привід для агресії проти сусідів.
- Під час війни відбулася переоцінка підходів до проблематики меншин. Країни, які зазнали агресії, розглядали національні меншини як потенціальну загрозу миру та існуванню власних держав. Напевно, з цієї причини в процесі мирного врегулювання не був прийнятий жодний багатосторонній міжнародний договір щодо прав національних меншин.
- Деякі держави проблему меншин, що знов опинилися під їхньою юрисдикцією вирішили шляхом масового переселення їх з територій своїх держав.
- Такі переселення відбувалися на підставі на підставі як односторонніх актів держав, а також і двосторонніх міжнародних договорів.
- Зокрема, 12.й Протокол, прийнятий у 1945 році в Потсдамі, передбачав переміщення до Німеччини представників німецької меншини з Польщі, Чехословаччині та Угорщині, у результаті чого близько 6 млн. 650 тис. осіб німецької національності було переселено з цих країн в окупаційні зони.

•

Наслідки для національних меншин Другої світової війни

- У наслідок воєнних та післявоєнних дій, пов'язаних з насильницьким переміщенням, а деколи і фізичним знищенням представників національних меншин, етнічна карта Європи зазнала суттєвих змін. Загальний обсяг національних меншин у країнах Центральної та Центрально-Східної Європи зменшилося з близько 30 млн. осіб до 8-10 млн., тобто до 8% від загальної кількості мешканців регіону.
- Вважалося що зі зменшенням чисельності національних меншин зменшилося й значення їхніх проблем на континенті в цілому. Тому система захисту національних меншин, яка досить добре функціонувала до 30-х років минулого століття, вже не відродилася.
- Для міжнародних документів того часу характерна відмова від визнання прав національних меншин, від надання їм спеціального статусу або спеціального захисту.
- Відбулося відмова від визнання їхніх прав як колективів.
- Домінуючою стає концепція індивідуальних прав людини, в рамках якої і робляться спроби вирішити проблему меншин.
- Італійській дослідник Н.Гіразолі вважає що в 30 – 40-х роках минулого століття доктрину захисту меншин замінила концепція захисту від меншин.

